

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาผลกระทบทางสังคม - เศรษฐกิจ ภายหลังจากก่อสร้างโครงการฝายเชียงราย โดยการศึกษาผลกระทบอันเนื่องมาจากการดำเนินงานและการจัดการฝายเชียงราย ว่าเป็นปัญหาหรือไม่ อย่างไร ตลอดจนศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาของชุมชน ทั้งนี้ เพื่อนำมาประมวลและวิเคราะห์เพื่อเสนอเป็นแนวทางการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีรูปแบบและวิธีการดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

เป็นงานประเมินโครงการโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจและพรรณนา จากการศึกษาข้อมูลในสนาม (Field Survey หรือ Field Research) และมิงงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นส่วนประกอบสำคัญ เพื่อศึกษาถึง 1) สภาพการณ์ทั่วไป 2) ศึกษาผลกระทบทางสังคม-เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากโครงการฝายเชียงราย 3) แนวทางการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชุมชนในพื้นที่โครงการฝายเชียงรายและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ ผู้ที่มีความเห็นอันน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินโครงการ หรือเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) ประชากรในเขตพื้นที่โครงการ
- 2) ข้าราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3) นักวิชาการ

3.2.1 วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยผลกระทบทางสังคม-เศรษฐกิจ ภายหลังจากก่อสร้างโครงการฝายเชียงราย บ้านป่าขาม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรตัวแทนศึกษาโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างมีระบบ (Systematic Sampling) โดยเลือกเป็นกลุ่มอาชีพ ผ่านบัญชีรายชื่อ เพื่อหากกลุ่มตัวอย่าง 120 ราย จากนั้นใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

ในการเลือกข้าราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาตัวอย่าง จำนวน 10 ราย และใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกนักวิชาการเพื่อเป็นตัวอย่าง จำนวน 6 ราย

1) ตัวแทนประชากรในเขตพื้นที่โครงการ ที่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย โดยรวมถึงผู้นำประชากรอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและผลกระทบร่วมจากการดำเนินโครงการมาจากตัวแทนจาก 4 กลุ่มอาชีพตัวอย่าง รวม 120 ราย จำแนกเป็นรายละเอียดดังนี้

- 1.1) ตัวแทนประชากรที่ประกอบอาชีพทางรับราชการ จำนวน 32 ราย
- 1.2) ตัวแทนประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จำนวน 44 ราย
- 1.3) ตัวแทนประชากรที่ประกอบอาชีพทางการท่องเที่ยว จำนวน 15 ราย
- 1.4) ตัวแทนประชากรที่ประกอบอาชีพอื่น จำนวน 29 ราย

2) ตัวแทนข้าราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของข้าราชการ เลือกกลุ่มข้าราชการที่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่โครงการในการบริหารงานและรับผิดชอบ ระดับนโยบายและการปฏิบัติตามแผนในพื้นที่โดยตรง แบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อย รวม 10 ราย ดังนี้

2.1) ตัวแทนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาตามแผนงานหลักทางชลประทาน จำนวน 3 ราย เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินการโครงการฝ่ายเชียงราย ในการควบคุมและจัดการโครงการ

2.2) ตัวแทนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาตามแผนงานหลักทางเกษตร จำนวน 3 ราย เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับการวางแผนการพัฒนาการเกษตร ซึ่งต้องทำการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบการเกษตร ภายหลังจากดำเนินการโครงการฝ่ายเชียงรายส่งผลกระทบทางตรงกับระบบเศรษฐกิจ

2.3) ตัวแทนจากกลุ่มส่งเสริมการพัฒนาทางด้านต่างๆ พัฒนาการ จำนวน 4 ราย เนื่องจากประชากรในพื้นที่ศึกษามีการประกอบอาชีพนอกเหนือจากงานภาคการเกษตร เช่น การแปรรูปสินค้าทางการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การประมง นักพัฒนากรจึงมีหน้าที่ในการให้คำแนะนำในการจัดการอาชีพต่างๆ

3) ตัวแทนนักวิชาการ ได้เลือกนักวิชาการที่มีประสบการณ์ในการเผชิญปัญหาและหรือมีความเชี่ยวชาญในการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

3.1) ตัวแทนนักวิชาการทางด้านสังคม	จำนวน 2 ราย
3.2) ตัวแทนนักวิชาการทางด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน 2 ราย
3.3) ตัวแทนนักวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์	จำนวน 2 ราย

การที่เลือกตัวแทนนักวิชาการได้ทำการคัดเลือกจากสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง ด้านละ 2 คน เนื่องจากนักวิชาการในพื้นที่หรือนักวิชาการที่เกี่ยวข้องมีจำนวนน้อย และมีความเห็นในการจัดการปัญหาที่คล้ายคลึงกัน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.3.1 เอกสารทางราชการ

ศึกษาจากรายงานทางราชการ บันทึกการประชุม และรายงานสรุปผลการปฏิบัติงาน ซึ่งโดยมากเป็นข้อมูลทางด้านกายภาพ ข้อมูลจากปัจจัย หรือตัวแปรทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วยทรัพยากรหลัก ดิน น้ำ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์ รายงานผลการวิจัย (โดยเฉพาะรายงานการวิจัยศักยภาพในการพัฒนา ลุ่มน้ำกก ปี 2536 ที่ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญ) ภาวะการขาดแคลนน้ำ การใช้ที่ดินในลักษณะต่างๆ (จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) และการสำรวจภาคสนาม

3.3.2 การใช้แบบสอบถาม

เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ ข้อมูลจากปัจจัยหรือตัวแปร จะใช้แบบสอบถามโดยการสัมภาษณ์ ด้วยแบบสัมภาษณ์ทั้งที่มีโครงสร้างแน่นอนในการเก็บข้อมูลเบื้องต้น และแบบไม่มีโครงสร้างแน่นอน (Unstructure Interview) ซึ่งเป็นคำถามเปิดไม่กำหนดคำตอบตายตัว เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบ โดยผู้วิจัยจะกำหนดเนื้อหาการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูลทั่วไปของประชาชนและข้อมูลเฉพาะ เพื่อจะเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการทราบ เป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประชากรและสภาพทางสังคมเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา โดยทำตามขั้นตอนต่อไปนี้

1) การสร้างแบบสัมภาษณ์ สร้างแบบสัมภาษณ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ให้ที่ปรึกษาทางวิจัยทำการตรวจสอบ แล้วนำแบบสัมภาษณ์นั้นมาปรับปรุงแก้ไข ตามความเหมาะสม

2) การสัมภาษณ์ เริ่มต้นโดยการอบรมผู้ช่วยวิจัย เพื่อให้ทราบวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมถึงลองอธิบายและแนะแนวทางในการหาคำตอบสำหรับข้อคำถามแต่ละข้อในการเก็บข้อมูลที่มีโครงสร้างแน่นอน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทั่วไปของสภาพสังคม-เศรษฐกิจ

ในส่วนของการสัมภาษณ์ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็น หรือเสนอแนะแนวทางแก้ไข ได้นำแบบบันทึกข้อมูลมาใช้ โดยการบันทึกเทปในระหว่างการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกตและบันทึกย่อ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

2.1) ส่วนแรก เป็นแบบสัมภาษณ์ประชากรที่อยู่ในพื้นที่โครงการ ซึ่งเรียกว่าแบบสัมภาษณ์จับชุมชน มีเนื้อหาดังนี้

2.1.1) ลักษณะทั่วไป

- ข้อมูลส่วนบุคคล ของประชากรตัวอย่าง เช่น การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ
- สภาพสังคมของชุมชนในปัจจุบัน จำนวน 6 ตำบล เช่น การรวมกลุ่มสุขภาพอนามัย การสันชนาการ

2.1.2) ความคิดเห็น

- การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ ภายหลังจากดำเนินโครงการ เช่น รายได้ ผลผลิต ภาระหนี้ เงินออม อาชีพ เวลาว่าง บทบาท การมีส่วนร่วม
- ผลกระทบ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการมีโครงการ
- ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม สภาพน้ำ การพังทลายของดิน และความหลากหลายทางชีวภาพ
- ความต้องการของชุมชนต่อการดำเนินการของโครงการ เช่น การมีส่วนร่วม หลักประกันความเสี่ยง

2.2) ส่วนที่สอง เป็นแบบสัมภาษณ์ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้าราชการทางด้านเกษตร พัฒนาการ การชลประทาน โดยมีเนื้อหา

- ความคิดเห็นต่อการดำเนินการโครงการ
- ผลกระทบและผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ
- แนวโน้มการใช้เขื่อนยางในอนาคตและแนวทางแก้ไข

2.3) ส่วนที่สาม เป็นแบบสัมภาษณ์นักวิชาการ ทางด้านสังคม เศรษฐศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นข้อเสนอแนะและแนวทางออกของปัญหา

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ผลการศึกษาเกี่ยวกับ ผลกระทบทางสังคม-เศรษฐกิจภายหลังจากก่อสร้างโครงการฝายเชียงราย ได้ใช้การประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถามและหรือแบบสัมภาษณ์โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่เรียกว่า “โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์” หรือ SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) ซึ่งประกอบด้วยสถิติพรรณนา เนื่องจากการ

ศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นจะพรรณาคความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่เกี่ยวข้อง ใช้หาค่าร้อยละ (Percentage) ข้อมูลประเภทกลุ่ม (Nominal Scale) และใช้หาค่าเฉลี่ย (Mean) ผลการวิเคราะห์จากคอมพิวเตอร์ได้นำมาวิเคราะห์ร่วมในเชิงผสมผสานกับข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร แบบนำสัมภาษณ์ การสังเกต ข้อมูลทั้งทางด้านกายภาพ สังคมเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเสนอรายงานผลภาพรวมของผลกระทบทางสังคม-เศรษฐกิจ ภายหลังก่อสร้างโครงการฝายเชียงราย และเสนอแนวทางการจัดการที่เป็นทางออกที่เหมาะสม โดยมีประชากรเป็นส่วนร่วมในการใช้และการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่ออธิบายและประเมินผลกระทบทางสังคม-เศรษฐกิจของประชาชน หลังจากการดำเนินการโครงการฝายเชียงราย บ้านป่าขงมน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (ทั้งที่อาศัยอยู่บริเวณเหนือน้ำ และท้ายน้ำ)

โดยการวิเคราะห์และแยกแยะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) สภาพการณ์ของพื้นที่ศึกษา แนวทางการจัดการผลการดำเนินการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค
- 2) การศึกษาเน้นถึงผลกระทบทั้งทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
- 3) แนวทางการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืนในอนาคต